

САТИРИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ТВОРІВ ГЛІБОВА-БАЙКАРЯ

Анотація. У статті акцентується увага на байкарській діяльності Л. Глібова. Наголошується на тому, що в українській літературі Л. Глібов в байках викривав вади людей, засуджував панівну верхівку та тогочасну владу. За допомогою повчального змісту в байках письменника за допомогою алегорії можна було помітити вплив однієї особи на іншу. Л. Глібов спрямовував свої твори на сатиру, оскільки таким засобом можна було викрити панівну верхівку тогочасся.

Ключові слова: байка, сатира, літературна творчість, художня діяльність, проблематика, дидактика, алегорія.

В українській літературі є такий відомий митець, як Л. Глібов. Коли про нього заводиться розмова то всі асоціюють його творчість саме з байками. І пояснюється це тим, що саме байки є найяскравішим прикладом відтворення літератури інших народів та збільшив добуток української літератури. Л. Глібов – це неперевершений та неповторний митець української класичної байки. Саме він дав поштовх для розвитку української класичної байки, додав у неї реалізм й використовував засоби народності, проголошуючи дидактичну мету та додаючи у твори сучасні алегоричні образи та деталі [10].

Життєвий та творчий доробки Л.Глібова вивчало багато критиків та літературознавців. Частіше всього, вони розглядали байкарську творчість митця, вивчали особливу манеру відображення самодержавного ладу у байках. Критики та літературознавці намагались порівняти творчі доробки Л. Глібова та І. Крилова. Під час даного порівняння літературознавці та критики знаходили як схожі проблеми у творах, так і різні, у чомусь думки митців сходились, але подекуди змістовно різнились. Є велика кількість критичних статей, які були написані під час досліджень такими вченими та критиками, а саме Бугаєвич І., Колесник П., Грибіниченко Т., Дем'янівська Л., Гур'єв Б., Золотухін Г., Деркач Б., Козачук Г., Горбатюк В., Зубков С., Литвиненко Н., Одинцова Г., Пільгук І., Солод Ю. Також не можливо оминати те, що творчість Л.Глібова вивчають і на даний час, наприклад літературознавці Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького [11; 12].

У свої творах митець часто вживається до алегорії задля правдивого викривального характеру. Це допомагало йому зобразити реальні події, які відбувались у той час, наприклад судові сваволі, судових чиновників та злочинців. На тлі цього показав проблему хабарництва у суді, зобразив чиновників-хапуг і поміщиків, які возвеличували себе де над кріпосними. Митець показує працьовитих людей, яких як і «карасики» і «лини» просто «забули» покликати в суд. Таких простих людей завжди ображають та принижую, вони не можуть протистояти таким хижим людям. Але людина не може і не повинна існувати під постійним гнітом та в умовах несправедливості. Саме таку думку проносить Л. Глібов у сповненій реального громадянського пафосу байці-сатири «Щука» [3, с. 184].

Байка «Щука» наповнена та пронизана сатиричним змістом та у ній присутні мотиви копіювання процесу судового засідання, канцелярського стилю, офіційних мовних штампів: «На Щуку хтось бо магу в суд подав», «Зійшлися судді, стали розбирать», «Не довго думали – рішили», «Дозвольте і мені, панове, річ держать» і т.п. [2 с. 52].

Л. Глібов постає проти соціальної нерівності, саме це створює розвиток деспотизму «сильних» і з'являється жорстоке ставлення до селянства, та використання його труда. Саме через це митець завжди у творах на боці простої людини, трудівника. Митець розглядає кожного персонажа з точки зору вагомості для суспільства, він є справедливим суддею. Тому під час опису подій у залі суду, автор дає оцінку кожному з героїв, а тому можна у творах прочитати і про панів, і про робочий клас. Для зображення діячів бюрократично-чиновницького середовища автор використовує таких персонажів, які б найгарніше описували їх, найчастіше це Вовки, Лисиці, Щуки тощо. Тому одного з таких діячів митець зобразив у байці під назвою «Камінь та Черв'як» (1853).

У байці «Камінь та Черв'як» Л. Глібова камінь є алегоричним образом та показ трутня, від якого відсутня користь. Автор у цьому трутні вбачає зажерливого, жорстокого, чванливий урядовця. У творі митець зобразив його лінивим, той хто лежить «на ниві у пшениці» та кричав на дощ. А люди навпаки, раділи йому, були вдячні. Через слова Черв'яка митець викриває паразитизм Каменя, його ледачість, пасивність, безчинність, бездіяльність та невинуватіє ставлення до людей, які по справжньому працюють.

У байках автор постійно протиставляє трутням та неробам, панам простих селян, трудівників. У байках Л. Глібова «Мужик та Лисиця», «Хазяїн та Шкапа» та ін., митець говорить про складну долю кріпаків та пригноблених, які мали на меті творити блага для суспільства та покращення життя низьких верст. У байці «Хазяїн та Шкапа» автор зобразив

Шкапу доброю, трудівницею, скромною, але не освіченою. І саме через свою не обізнаність та не освіченість вона стала жертвою експлуатації. Байки Л. Глібова мають гуманістичний напрям, але твори не мають чітких ідейних узагальнень, а саме доцільної завершеності. Хоча більший кількості творів митця присутня логічна довершеність [1, с. 16].

Л. Глібов не міг у своїй творчості не доторкнутися та не розглянути тему соціально-економічного життя напередодні реформи у 1861 року. У таких творах митець писав лише керуючись власними переконаннями та думками, а вони були демократичними. Саме через це Л. Глібов дуже активно відгукувався та долучався до вирішення та розгляд злободенних питань. Митець спостерігав за розкладом поміщицьких господарств під час суперечностей, і на цьому мотиві створив такі байки як «Мірошник» та «Охрімова Свита» [6, с. 98].

Митець на початку байкарській творчості розглядав проблему відносин кріпосних та тему «золотого мішка». Таких тем до Л. Глібова не долучались ні в Україні, ні за її кордонами, але після вона стала однією з найактуальніших серед українських літераторів другої половини минулого століття. Даним темам Л. Глібов присвятив байку «Торбина» (1859), взявши за основу сюжет «Мешка» Крилова.

Байку «Торбина» та байку «Мешок» розділяє майже ціле півстоліття. Тому у творах Глібова значне місце займає розгляд питань про самодержавство, кріпосницьку систему, кризу, владу тощо. Автор намагався якомога гостріше показати та відтворити події під час реформи, тому надає байкам злободенного звучання [7, с. 12].

У байці митець із сатиричною в'їдливістю в соціальних умовах «золотий мішок», власник капіталу. Байка розпочинається розлогим вступом:

У темному кутку, де рогачі стояли,
Де віник ставили та трісочки складали,
Лежать Торбині довелось.
Давно її покинув хтось...
Лежить порожня Торбина,
Неначе драная ряднина;
її і в руки не беруть,
А іноді і сміттям приметуть [4, с. 23].

У байках, які були написані у 60-х років XIX ст., митець зображує побут пореформених часів та зосереджував увагу на описі та характеристиці панів, а люди, які працювали були другорядним планом. Тому дуже помітні зміни у сталому творчому доробку, коли на першому плані постає трудовий

клас, автор створює антиподів, подає соціальну нерівність. Саме непокірність трудових мас панам поет показує у байках «Муха та Бджола», «Собака й Кінь» та ін. [9, с. 16].

Неординарною та модерною є байка «Муха й Бджола» через те, що вона побудована як діалог. Та саме за допомогою такої форми автор зміг вдало показати алегорії та розкрити характери протилежних соціальних класів. Митець під час зображення Мухи, показує її читачам як «ледащу», жартівливо говорить про її життя. Але під час розмови же між Мухою і Бджолою висміює життя Мухи. Муха – є образом, який вміщує у собі якості зла, є паразитом суспільства, який бажає лише відпочинку та лінощів. Але на противагу постає образ Бджоли, яка не має часу на відпочинок та лінощі, бо «час до пасіки летіти», на що їй Муха говорить:

Моє життя, голубко мила, –
Талан як слід:
Чи де бенкет, чи де обід
Або весіллячко, родини, –
Такої гарної години
Ніколи не втраю я:
І їм, і ласую доволі, –
Не то що клопоти у полі
І праця бідная твоя! [5, с. 54].

Образ Мухи не є привабливим, бо Бджола є приміром для неї, як і Вівця уособлює в байкарській традиції образ трудових верст. Автор зобразив Бджолу скромною, роботящою, доброю, мудрою та чесною. Бо їй навіть ніколи перепочити: з ранку до вечора («Раненько встане, пізно ляже...») Бджола працює, у «клопотах у полі». Тому що вона звикла працювати і не вміє лінуватись. Бджола вважає, що праця – це її життєва необхідність, без неї вона не мислить свого існування. І Бджола навіть не намагається заздрити Мусі, вона її не розуміє, не підтримує, а зневажає. Для Л. Глібова Бджола це уособлення найпозитивніших якостей (працелюбність, доброта, справедливість, чесність).

У байці «Муха й Бджола» митець вперше показав як трудівник, людина з позитивними якостями «полемізує» з представником вищого рівня. До того ж він говорить та постає із запереченням, осудженням паразитизму, суспільної бездіяльності та закликає до змін. Тому автор дуже прихильно ставиться до таких героїв байок як Бджола.

Такі ж мотиви проявилися в байці «Собака й Кінь» митця. Провідною думкою даного твору є те, що творцем матеріальних благ являється народ та його праця, ремесло. В такому аспекті про важливість простої робочої людини в житті держави не розглядалось ніким з байкарів-попередників

Глібова. Можливо лише у Крилова, переглянути подібну думку, концепцію народу, праці тощо.

Головна ідея та мораль твору досить пряма та прозора, вона зрозуміла із самого контексту та фабули твору. У байка «Собака й Кінь» дуже виразно виражені реальні події, які наповнені сатиричного змісту пореформеної дійсності, народної мудрості, глибокі демократичні тенденції, по праву належить до кращих творів митця [8, с. 6].

Позитивне значення байок Л. Глібова та байки «Бджола і Мухи», в тому, що розглядаються ідеї народу як носія трудового начала, суспільно-корисної праці, самовідданого служіння рідній землі, як носій національної самосвідомості, щирих патріотичних почуттів. Саме такою й чітко показана українським байкарем Бджола з байки «Бджола і Мухи».

Тільки працюючи можна досягнути цілей та довести власний патріотизм, тільки активна діяльність створює та формує національну свідомість. Цими поняттями керується Л. Глібов та намагається це донести до читачів. Байка завершується мораллю, в якій засуджується космополітизм панства, його байдужість до рідного краю та народу, пригноблення та знищення національних надбань.

Література

1. Бандура О. Вивчення творчості Л.І. Глібова в школі. К. : Радянська школа, 1954. 96 с.
2. Бондар М. Леонід Глібов: негативи, позитиви, маски. *Слово і час*. 1997. №4. С. 52–61.
3. Воскресенко С. Глібов – це хрестоматія. *Вітчизна*. 1977. №3. С. 184–187.
4. Глібов Л. Байки. Київ : Книгаренька 2018. 108 с.
5. Глібов Л. Твори: у 2 т. Харків, 1927. Т. I. 453 с.
6. Деркач Б. Леонід Глібов: життя і творчість К. : Дніпро, 1981. 252 с.
7. Зубков С. Видатний байкар. К., 1988. С. 6–22.
8. Колесник П. Творчість Л. Глібова. К., 1974. Т. I. С. 5–25.
9. Пільгук І. Леонід Глібов: до 150-річчя з дня народження. К. : Т-во Знання УРСР, 1977. 48 с.
10. Українська байка / упоряд та передм. Б.А. Деркача, В.П. Косяченка. К. : Дніпро, 1983. 463 с.
11. Шарова Т.М. Історія української літератури I пол. XIX ст. Мелітополь : Вид-во МДПУ ім. Богдана Хмельницького, 2017. 278 с.
12. Шарова Т.М., Шаров С.В. Досвід професійної підготовки студентів кафедрою української і зарубіжної літератури у галузі освіти та філології. *Українська література в загальноєвропейському контексті: Зб. наук. пр.* 2019. Вип. 2. С. 255–261.